

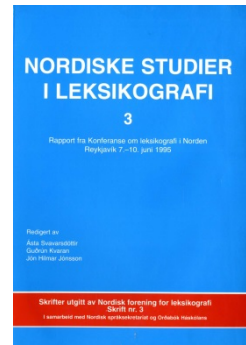
NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel: Brolexikon

Forfatter: Martin Gellerstam

Kilde: Nordiske Studier i Leksikografi 3, 1995, s. 159-165
Rapport fra Konferanse om leksikografi i Norden, Reykjavík 7.-10. juni 1995

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive>

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Brolexikon

The Collins COBUILD English Language Dictionary (1987) introduced a new concept in lexicography in the shape of a new style of definition. A new step has now been taken in the direction of a bilingual dictionary based on this new type of definition, the so-called "bridge dictionary". These dictionaries — one of them has been published already — are meant to "bridge" the gap between monolingual and bilingual dictionaries by translating definitions. This will make it easier for the reader to use the dictionary, since definitions have been a stumbling-block for foreign readers. The bridge dictionary style of definition is discussed, especially the syntactic problems caused by mixing two languages. A new borderline between the languages is suggested by the author.

1 Från Collins COBUILD till brolexikon

När Collins COBUILD English Language Dictionary kom år 1987 innebar detta på många sätt en revolution inom den lexikografiska världen. Hörnpelarna i det nya konceptet var (a) autentiska textexempel direkt hämtade ur strategiskt valda moderna engelska texter, samlade i en mycket omfattande textdatabas, (b) ett helt nytt definitionssystem som kombinerar ordförklaringar på enkel prosa med en exakthet som går utöver traditionella definitioner, och (c) en formaliserad grammatisk beskrivning av varje betydelse som ger läsaren de exakta gränserna för användningen av ett ord.

COBUILD-idén har fått en mycket stor betydelse inom den lexikografiska branschen. Arkitekten bakom lexikonet — professor John Sinclair — har nu tagit ytterligare ett steg för att möjliggöra att lexikonet används på ett mer rationellt sätt också för andraspråksinläring. Problemet med enspråkiga lexikon för andraspråksinläring är kort uttryckt att de är för svåra — läsaren stupar framför allt på ordförklaringarna som ju ges på det främmande språket. Om läsaren kunde ledas vid handen in i ett enspråkigt lexikon på andraspråket, så skulle detta kunna få stora konsekvenser också för tvåspråkig lexikografi. Enspråkiga, omsorgsfullt utarbetade lexikon skulle på detta sättet kunna utnyttjas på en mycket större marknad än vad som är möjligt idag.

Detta är John Sinclairs tanke: att skapa vad han kallar "brolexikon" (bridge dictionaries) som för läsaren innebär en bro över till de helt enspråkiga lexikonerna. Fördelarna för utgivarna av det enspråkiga lexikonerna ligger framför allt i en större marknad (och ett mindre behov av riktiga tvåspråkiga lexikon som är utomordentligt kostsamma). Läsaren erbjuds ett lexikon utarbetat helt enligt andraspråkets förutsättningar och med ett autentiskt språkligt exempelmaterial. Svårigheten för läsaren att få tillgång till nyttigheterna i lexikonet undanröjs genom vissa, systematiska kopplingar till läsarens modersmål: översättning av ordförklaringar eller ekvivalenter på modersmålet till de olika ordbetydelserna. Till detta kommer att lexikonet på sätt och vis går i bägge riktningarna: det blir inte bara ett "passivt" lexikon som kan användas för att slå upp okända ord i texter, utan det blir också ett "aktivt" lexikon genom att de svenska motsvarigheterna till de engelska orden ges i ett index. Vi får

ett engelsk-svenskt och ett svensk-engelskt lexikon och en definitionsordbok med exempel i en och samma volym.

För närvarande pågår arbete att omsätta denna idé i praktiken i bl.a. Brasilien, Tyskland och Danmark. Det första lexikon som publicerades blev ett portugisiskt-engelskt COBUILD som kom ut i Brasilien under våren 1995. Utgångspunkten är i dessa fall en förkortad version benämnd Collins COBUILD Student's Dictionary.

2 Strukturen i brolexikon

Det viktigaste inslaget i brolexikon är att definitionerna ges i användarens eget språk, allt enligt principen att det som är okänt för läsaren skall förklaras med hjälp av sådant som är känt. Och användaren är normalt bättre förtrogen med sitt eget modersmål än med det främmande språket.

COBUILD-definitioner består typiskt av två delar: den första delen ger uppslagsordet i sitt typiska syntaktiska och lexikaliska sammanhang. Till exempel:

- (1) If a level or amount drops, it becomes less
- (2) If you drop a hint or piece of advice, you give it to someone in a casual way

I det första exemplet ges huvudsakligen en syntaktisk upplysning om transitiv/intransitiv användning, i det andra exemplet ges uppslagsordet i en typisk lexikalisk kollokation som *drop a hint*. Tanken är att läsaren på ett enkelt sätt skall få en uppfattning om ordets naturliga kontext utan att egentligen behöva känna till termer som **transitivitet** eller **kollokation**. Denna del av definitionen är den kanske viktigaste nyheten i COBUILD-definitioner.

Den andra delen i definitionen är betydelsebeskrivningen, dvs. det som normalt kallas definition. Hela COBUILD-definitionen skiljer sig dessutom från gängse lexikografisk praxis däri att den är utformad i vanlig prosaform och ofta i en slags interaktiv form:

- (3) If you ask what someone is **driving at** ...
- (4) When you **breath in** ...

Grundidén i definitionerna behålls i brolexikonet, med den skillnaden alltså att det engelska uppslagsordet fogas in i en icke-engelsk språklig kontext. Så här kan det se ut i det portugisiska lexikonet under huvudordet *piecemeal*:

- (5) Um processo é descrito como **piecemeal** quando se desenvolve de um modo gradual, geralmente a intervalos irregulares
(En process beskrivs som **piecemeal** när den utvecklas stegvis, vanligtvis med oregelbundna mellanrum)

I exemplet fogas det engelska ordet lätt in i sin portugisiska kontext, även om läsaren kanske till en början känner sig ovan vid språkblandningen. Men en sådan blandning är inte okänd i språkpedagogiska sammanhang. En lärare kan mycket väl säga något i stil med "to pull someone's leg är att lura någon (på ett skämtsamt sätt)".

Men övergången mellan språken är inte alltid så omärklig som i exemplet. När det gäller förklaringen av verb inträffar ofta att den syntaktiska ramen skiljer sig åt i de bägge språken.

Här följer ett exempel på lite hårdare syntaktisk kollision, hämtat ur det danska COBUILD-projektet (som ännu befinner sig i början på sitt arbete och inte nödvändigtvis kommer att publiceras i det här skicket).

- (6) Hvis noget, fx mad eller fornøjelse, **satiates** (mætter) én, betyder det, at man har fået så meget af det, at man er blevet træt af det

Observera att ordet dels förklaras med en definition, dels en dansk synonym. Skillnaden mot tidigare exempel är att det engelska ordet här är ett transitivt verb som utrustas med danskt objekt. Också detta kan man emellertid vänja sig vid. Värre är det när objektet är t.ex. en *att*-sats (här och i fortsättningen markeras ett fingerat svenskt exempel med en stjärna):

- (7) *Om någon **thinks** att något är fallet, så tycker man att det är så

Än värre blir det om det är skillnad på transivitet i engelska och svenska:

- (8) *Om någon **flies** en drake, så låter han/hon den stiga i luften [. . .]

Lägg också märke till att uppslagsordet presenteras i varierande form beroende på hur subjektet ser ut: om någon **flies**/om du **fly**(!).

3 Utkast till ett engelsk-svenskt brolexikon

Även om det finns många stötestenar — som vi snart skall återkomma till — för den som vill konstruera ett brolexikon så bör man inte glömma fördelarna. En uppenbar sådan fördel har med ekonomi och arbetsinsats att göra. Ett tvåspråkigt lexikon av hygglig kvalitet är en stor investering för ett förlag. Om det därför finns en möjlighet att utnyttja enspråkiga lexikon också för tvåspråkiga ändamål är detta en lockande utväg. Vi har under senare tid sett en rad enspråkiga engelska lexikon av typ ”inlärningslexikon” som vänder sig till den stora icke-engelska publik som vill lära sig engelska. Därvid har det visat sig att dessa lexikon inte är fullt så enkla att använda som förlagen hade tänkt sig. Tanken på brolexikon är en logisk konsekvens av denna insikt: man slipper därigenom att investera i ett fullt utbyggt tvåspråkigt lexikon.

För användaren av lexikonet ligger troligen det främsta värdet i att man kan få tillgång till ett lexikon utvecklat inom målspråket med allt vad detta innebär av kompetens och aktuella språkexempel. Trots allt är de bästa beskrivarna av engelska språket engelsmännen själva. Man kommer också närmare betydelsen i de engelska orden om man utnyttjar riktiga definitioner snarare än mer eller mindre exakta ekvivalenter.

Brolexikonet är därför värt en genomtänkt granskning. Det bästa sättet att få grepp om utformningen av sådana lexikon är att själv göra ett försök. Här följer några exempel (se figur 1) ur ett tilltänkt engelsk-svenskt brolexikon med en del anpassningar som har befunnits nödvändiga vid utformningen av ordförklaringarna.

nag Här har definitionen ändrats från ”if you nag someone” till ”to nag”. Objektet finns bara i betydelsedelen (vilket kanske är en nackdel). Å andra sidan slipper man ”Om du **nag** någon”.

BILAGA

Collins COBUILD Student's Dictionary
Bridge Bilingual: Swedish (utkast juni 95)

N. N är förkortning för norr(a)

nadir /nɛɪdɪð/ SING N **Nadir** är lägsta punkten på något =NADIR *The government was at the nadir of its unpopularity.*

nag /næg/, *nags, nagging, nagged.* 1 VB with or without OBJ **To nag** är att på ett tröttande sätt söka övertala någon =TJATA *He used to nag me endlessly about money. ...having nagged for an invitation.* 2 VB with at Om tvivel eller misstanke **nags at you**, så känner du en gnagande oro eller misstanke =GNAGA *Something that she had said had been nagging at him.* o **nagging** ATTRIB ADJ =GNAGANDE *She had a nagging sense of inadequacy.*

nail /neɪl/, *nails, nailing, nailed.* SUBST =SPIK See picture headed TOOLS. *...the mirror that hung from a nail on the wall.* 2 VB with OBJ and ADJUNCT =SPIKA *They nail plastic sheets over their windows. There were signs nailed to the trees.* 3 COUNT N =NAGEL *He keeps biting his nails.* 4 PHRASE **hit the nail on the head** slå huvudet på spiken (=säga precis det rätta) 5 a **nail in** something's coffin: see coffin.

nail down. PHR VB =SPIKA NER, SPIKA FAST

nail up. PHR VB =SPIKA UPP *...the warning notice that he had nailed up on the pole.*

naive /naɪv/, also spelled **naïve.** ADJ En person är **naive** som tror att allting är mycket enklare än de i verkligheten är =NAIV *You're surely not so naive as to think that this will change anything.*

o **naively** ADV *They naively assume that things can only get better.*

naivety /naɪvɪti/, also spelled **naïvety** or **naïveté** UNCOUN N En person visar **naivety** när hon tror att allting är mycket enklare än det i verkligheten är =NAIVITET *In this he showed political naivety.*

naked /neɪkɪd/. ADJ Den som är **naked** är utan kläder =NAKEN *He was naked except for a pair of underpants. ...the men's naked bodies.* o **nakedness** UNCOUN N *They seized towels to hide their nakedness.* 2 ATTRIB ADJ Man beskriver föremål som **naked** när de inte är täckta eller skyddade...*naked light bulbs. Never look for a gas leak with a naked flame.* 3 ATTRIB ADJ Man använder **naked** för att

beskriva uppförande eller starka känslor som inte alls döljs *The home employment offered to housewives is naked exploitation. His face broke into an expression of naked anxiety.* 4 ATTRIB ADJ Om man kan se något med **the naked eye**, så kan man se det med blotta ögat (=utan hjälp av glasögon, mikroskop etc.)

name /neɪm/, *names, naming, named.* 1 COUNT N =NAMN *His name is Richard Arnason.* 2 VB with OBJ and COMPLEMENT **To name** någon el. något betyder att ge dem namn *She wanted to name the baby Colleen.* 3 VB with OBJ **To name** någon eller något betyder också att identifiera dem genom att ge dem namn =NÄMNA...*a Minister, whom he did not name. ...various flowers: roses, tulips and snapdragons, to name only a few.* See also **named.** 4 VB with OBJ and after **To name** någon el. något efter en person el. sak, betyder att ge dem samma namn som den personen el. saken. =UPPKALLA *The College in Holborn is named after her.* 5 VB with OBJ **To name** något, t.ex. tidpunkt för ett möte eller priset på något, betyder att man säger vad man vill att det skall vara. =ANGE *He named a price he thought would scare me off.* 6 COUNT N =RYKTE *Grey spoke out in public to clear Haldane's name. They were giving the country a bad name.* 7 COUNT N Man kan säga att den som har blivit känd är ett **name.** 8 See also **brand name, Christian name, maiden name.** o Om man nämner någon **by name**, så säger man namnet snarare än att hänvisa till det indirekt. o **To call someone names** betyder att förolämpa någon genom att beskriva honom med nedsättande ord. o Om något är registrerat i ditt **name**, så tillhör det dig officiellt och är reserverat för dig. *The room was reserved in the name of Peters.* o Om du gör något **in the name of** ett ideal eller en grupp människor, så gör du det för att du tror på detta ideal eller representerar folket. *The group claims to speak in the name of 'the simple people of the country'.* o **To make a name for oneself** betyder att bli känd och beundrad för något man gjort *George Eliot had already made a name for herself as a writer.*

named /neɪmd/. PRED ADJ När man säger vad en person, en sak eller en plats är **named** så ger man deras namn =(SOM) HETER...*a lecturer named Harold Levy.*

Figur 1. Collins COBUILD Student's Dictionary Bridge Bilingual: Swedish (utkast juni 95).

nail Här finns ingen definition alls vilket beror på huvudprincipen att mer eller mindre kulturoberoende konkreter enbart ges en ekvivalent.

name To name någon el. något, jfr under **nag**.

name ”Om något är registrerat i ditt **name**”; här är problemet att man måste ge ett engelskt ord ett svenskt genus vilket är nödvändigt kopplat till pronomenet. Brytningen mellan engelska och svenska känns inte riktigt bra.

Kanske finns det ett naturligare snitt mellan engelskan och svenskan. Vi skall se närmare på ett sådant förslag.

4 Förslag till naturligare snitt mellan språken

Dessa problem är naturligtvis inte okända för konstruktörerna av brolexikon. Inför det portugisiska lexikonet (Guidelines for the Bilingualization of COBUILD Dictionaries, 1992, unpublished) påpekas exempelvis följande av Mona Baker, en av de inblandade från COBUILD:s sida:

It is not always easy to fulfil the requirements of addressing the user directly in the target language at the same time as fulfilling the requirements of retaining the headword, together with its syntax and collocates, in English.

Denna underdrift exemplifieras med sådana språkliga skiljaktigheter som att vissa språk böjer ord i person, numerus och genus. I ett språk som portugisiska får man t.ex. avhjälpa genusproblem genom att utveckla betydelsedelen av definitionen:

(9) **A cat** é un gato ou um gata
(Ungefär: **A cat** är en hankatt eller honkatt)

Vidare pekar man på lösningar som innebär att man istället för en finit form använder en infinitiv inledd med *att* (jfr ändringen ovan av ”if you nag someone” till ”to nag someone”).

Samtidigt är det uppenbart att man inte utan vidare vill släppa den del av definitionen där ordet presenteras i en typisk kontext. Detta är ju faktiskt COBUILD:s speciella signum. Hur skall då problemet lösas?

Jag tror att lösningen ligger i förlängningen av de medel man redan tar till för att klara av omöjliga syntaktiska klyvningar mellan språken: man utvidgar helt enkelt räjongen för det engelska huvudordet. Det finns flera goda skäl till detta:

- (a) De engelska orden skall presenteras i sin engelska kontext, inte i en svensk (även om det är en hygglig översättning).
- (b) Det ordförråd som finns i den första delen av definitionen är ofta begränsat (*If you, When you, someone* etc.) och lätt att lära. Rör det sig om olika subjekt så kan man ge dessa på svenska inom parentes. T.ex.:

(10) Someone or something (en person, anordning eller maskin) that is **accurate**, kan utföra en uppgift utan att göra fel

- (c) Det är naturligare att växla mellan språken just i det läge där betydelsebeskrivningen kommer. Det är ju denna del som är den egentliga förklaringen och det är också här som läsaren har störst behov av hjälp.

Låt oss se vad detta skulle innebära för de exempel på hårdhänt syntaktisk klyvning som tidigare redovisats.

- (6a) If something (t.ex. mat eller nöje) **satiates** you, så betyder det att man har fått så mycket av det att man har blivit trött på det

När det gäller utformningen av vänsterledet kan man tänka sig att inom parentes översätta exempel på vad subjekt eller objekt (eller andra medspelare) närmare bestämt kan vara. Vidare kan den vanliga uppsättningen medspelare möjligen förkortas på lämpligt sätt, även om detta strider mot COBUILD:s tanke att undvika ”ordboksspråk”.

- (7a) If someone **thinks** that something is the case, så tycker man att det är så
 (8a) If someone **flies** a dragon (=drake), så låter han den stiga i luften

I det här fallet är det inte ett exempel på vad objektet kan vara för ord, utan det rör sig om ett enda ord. I sådana fall kan objektet lämpligen direkt översättas inom parentes.

5 Sammanfattande synpunkter

Det finns många goda argument för den typ av lexikon som här kallas ”brolexikon”, dvs. en slags hybrid mellan det enspråkiga och det tvåspråkiga lexikonet. Det hittills publicerade lexikonet (portugisisk-engelska eller vad man nu skall kalla den här typen) och pågående arbete på andra lexikon visar samtidigt på svårigheten att förena två nästan oförenliga uppgifter: att ge det engelska uppslagsordet i en naturlig *engelsk* kontext samtidigt som man översätter denna kontext till *svenska* (för att göra den enklare att förstå för läsaren). Varje par av språk kommer härigenom att upptäcka nya besvärliga kollisioner mellan språken som gör kontextdelen av ordförklaringen ohanterlig. Ett sätt är då att backa från de mest hårdhänta infogningarna av uppslagsordet och exempelvis välja en infinitiv (t.ex. *to nag*) framför ett finit verb (om någon *nags*). Detta är inte en bra lösning eftersom man därigenom börjar tumma på inte mindre än två av huvudreglerna i COBUILD-definitionen, nämligen att ge ordet i sin naturliga kontext och att utforma kontexten som naturligt tilltal till läsaren.

Det förslag som här framförs innebär att språkgränsen går mellan kontext (på engelska) och förklaring (på svenska). Dock kan man även i kontextdelen vid behov infoga svensk översättning, nämligen då förlagan antingen exemplifierar möjligt subjekt eller objekt etc., eller anger just det ord som måste vara subjekt eller objekt etc.

En sådan markering av språkgränsen bör inte vara mer komplicerad för läsaren eftersom kontextdelen ofta består av formellt angivna medspelare till uppslagsordet. Dessutom kan man behålla de två grundpelarna i COBUILD-definitionen: den naturliga kontexten och det direkta tilltalet.

Litteratur

Collins COBUILD English Language Dictionary. 1987. London/Glasgow: Collins.

Collins COBUILD Student's Dictionary. 1989. London/Glasgow: Collins.

Collins COBUILD Student's Dictionary. Bridge Bilingual: Portuguese. 1995. London/Glasgow: Collins.